

Nationella åtgärdsprogram för bevarande av arter och biotoper i Skåne

www.m.lst.se

Miljö och kulturmiljö
Göran Mattiasson

LÄNSSTYRELSEN
I SKÅNE LÄN

NATIONELLA
ÅTGÄRDSPROGRAM
för bevarande av
ARTER och BIOTOPER
I SKÅNE

Titel: **Nationella åtgärdsprogram för bevarande av arter och biotoper i Skåne**

Utgiven av: Länsstyrelsen i Skåne län

Författare: Göran Mattiasson
Miljöenheten
Länsstyrelsen i Skåne län

Beställningsadress: Länsstyrelsen i Skåne län
Miljöenheten
205 15 Malmö
Tfn: 040-25 20 17

Copyright: Innehållet i denna rapport får gärna citeras eller refereras med uppgivande av källa.

Upplaga: 200 ex.

ISBN: 91-85363-14-6

Tryckeri: Länsstyrelsen i Skåne län, Malmö 2004

Omslagsbild: Foto: Marie Eriksson

Innehållsförteckning

Inledning	7
Åtgärdsprogram för arter och biotoper i Sverige.....	8
Strategi för arbetet med Åtgärdsprogram fr o m 2003.....	10
Åtgärdsprogram för arter och biotoper som finns i Skåne	13
Nationella åtgärdsprogramms arter och biotoper som finns i Skåne.....	13

Projekt ”Biologisk Mångfald i Skåne” genomförs av Länsstyrelsen i Skåne. Fredrik Andreasson, Anna-Lena Fritz, Jonas Grahn, Göran Mattiasson, Kristian Nilsson och Emma Vidmark vid Länsstyrelsen (Miljöenheten) ansvarar för projektet. Göran Mattiasson är huvudförfattare till denna rapport. Vi vill tacka alla som på olika sätt bidragit med underlag till rapporten.

Rapporten finns på Länsstyrelsens hemsida (www.m.lst.se) men kan också beställas hos Länsstyrelsen i Skåne, Miljöenheten, 205 15 MALMÖ (tel 040/044 – 25 22 22).

Inledning

En viktig uppgift i samhället är att bevara biologisk mångfald, däribland landets växt-, svamp- och djurarter samt deras livsmiljöer. Mellan fem och tio procent av arterna bedöms vara hotade i betydelsen att deras långsiktiga överlevnad inte anses vara säkrad.

Ett led i bevarandet av arterna och deras livsmiljöer är naturvårdshänsyn inom exempelvis skogs- och jordbruk. Ett annat är skydd av olika naturtyper genom bildande av naturreservat eller annat områdesskydd.

Vissa arter, habitat eller biotoper är dock så hotade eller kräver så speciella åtgärder att deras överlevnad inte kan säkras med enbart dessa hänsyns- och skyddsmetoder. Myndigheter som Skogsstyrelse, Jordbruksverk och Fiskeriverk har ett särskilt sektorsansvar för att trygga dessa arters och biotopers fortlevnad i landet. Naturvårdsverket har för några särskilt hotade arter och biotoper fastställt särskilda nationella åtgärdsprogram som redovisar konkreta och specifika skydds- och bevarandeåtgärder.

Programmen är tidsbegränsade och avses att förnyas i takt med att nya erfarenheter vinnas. De syftar till att utgöra underlag i första hand för myndigheternas arbete, men kan även användas av organisationer eller enskilda personer som engagerar sig i naturvårdsarbetet.

Föreliggande rapport redovisar uppgifter om de arter och biotoper i Skåne för vilka det finns nationellt fastställda åtgärdsprogram.

Åtgärdsprogram för arter och biotoper i Sverige

Landets första åtgärdsprogram fastställdes av Naturvårdsverket 1991. Sedan dess har ytterligare program tillkommit. Naturvårdsverket redovisade på uppdrag av regeringen 1995 Aktionsplan för biologisk mångfald. I aktionsplanen anges att en förteckning över lämpliga arter ska utarbetas och att det under den kommande treårsperioden bör fastställas cirka 30 program.

I riksdagens beslut 2001 om genomförandet av de nationella miljömålen fastslås att åtminstone cirka 150 nya nationella åtgärdsprogram måste fastställas före 2005/2006 som ett led i arbetet med att uppnå miljömålen. Härigenom ges arbetet med åtgärdsprogram för bevarande av arter och biotoper en avsevärt större tyngd än tidigare.

Som delmål för miljökvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag anges att senast år 2005 ska åtgärdsprogram finnas och ha inletts för de hotade arter och fiskstammar som har behov av riktade åtgärder. Motsvarande gäller för miljökvalitetsmålet Hav i balans samt levande kust och skärgård. Som delmål för miljökvalitetsmålen Myllrande våtmarker och Levande skogar gäller att senast 2005 ska åtgärdsprogram finnas och ha inletts för de hotade arter som har behov av riktade åtgärder. För miljökvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap gäller motsvarande år 2006.

Riksdagen har i juni 2002 lagt fast inriktningen för det framtida naturvårdsarbetet i enlighet med regeringens skrivelse ”En samlad naturvårdspolitik”, där man bland annat slår fast att strategin för artbevarande även framöver främst bör inriktas på att bevara arternas livsmiljöer (habitat). Därigenom lägger man en grund för att bevara arterna i livskraftiga bestånd inom deras naturliga utbredningsområde. Begreppet gynnsam bevarandestatus bör ha en målstyrande roll i det fortsatta naturvårdsarbetet, såväl när det gäller populationer och arter som naturtyper.

Sverige har ett ansvar för biologisk mångfald i Sverige; för de arter och bestånd av arter som hör hemma i vårt land.

- Tyngdpunkten i arbetet med att bevara biologisk mångfald bör läggas på ekosystemnivån med dess olika naturtyper och landskapsavsnitt. Insatser behövs också på artnivå och genetisk nivå, och vissa arter kräver specifikt utformade åtgärder.
- För många arter krävs särskilda åtgärder som ger arten i fråga möjlighet att fortleva, dvs åtgärder utformade specifikt för den arten.

- Den nationella rödlistningen d v s riskbedömningen för att arter kommer att försvinna från Sverige, är ett värdefullt underlag för naturvårdsarbetet. Rödlistorna blir indikatorer på situationen sammantaget i olika ekosystem och för grupper av organismer.

Under perioden 1991 till och med december 2003 har Naturvårdsverket fastställt totalt 27 åtgärdsprogram för bevarande av arter och biotoper. De tidigast fastställda programmen gäller inte längre. 26 av de 27 programmen gäller enskilda arter. Tabell nr 1 visar samtliga arter och biotoper för vilka åtgärdsprogram har fastställts.

Inom Naturvårdsverket pågår både arbete med att utarbeta nya åtgärdsprogram och en strategi för hur den framtida verksamheten ska bedrivas. Om programmen kan inriktas på miljöer och biotoper med ett större antal hotade arter ökar effektiviteten i skyddsarbetet. ”Gamla träd” och ”Hotade åkerogräs” är två biotoper som aktualiserats det senaste året. Å andra sidan krävs artspecifika åtgärder för många arter och åtgärdsprogram som är inriktade på att gynna den aktuella arten. För ”Svensk ögontröst”, som endast förekommer på Gotland i Sverige, avses ett fyraårigt åtgärdsprogram utarbetas. Under 2003 har ett förslag till åtgärdsprogram Hänggräs utarbetats.

Tabell 1. Nationellt fastställda åtgärdsprogram, 1 januari 2004
NATIONELLT FASTSTÄLLDA ÅTGÄRDSPROGRAM, 1 jan 2004

Nr / Art	Fastställt	
1. Sandstäpp	1994	
2. Småsvalting	1996	
3. Pilgrimsfalk	1994	
4. Flodkräfta	1998	
5. Mal	1998	
6. Grönling	1998	
7. Sandkrypare	1998	
8. Vårlekande siklöja	1998	
9. Nissöga	1998	
10. Flodpärlmussla	1991	
11. Därgräsfjäril	1991	
12. Fjällräv	1998	
13. Fältnocka	1999	
14. Storskallemöja	1999	
15. Stinkpadda	2000	
16. Klockgroda	2000	
17. Grönfläckig padda	2000	
18. Gölgroda	2000	
19. Läderbagge	2000	
20. Björn	2000/2003	Översyn 2003
21. Järv	2000/2003	Översyn 2003
22. Lodjur	2000/2003	Översyn 2003
23. Varg	2000/2003	Översyn 2003
24. Lövgroda	2001	
25. Fältpiplärka	2001	
26. Lökgroda	2001	
27. Tumlare	2003	

Strategi för arbetet med Åtgärdsprogram fr o m 2003

Naturvårdsverket håller med anledning av statsmakternas uppdrag i miljömålsarbetet på att öka, intensifiera och utveckla en ny strategi för arbetet med åtgärdsprogram. Länsstyrelserna i landet kommer att få ett väsentligt utökat ansvar för att medverka i utarbetandet av nationella åtgärdsprogram.

ArtDatabanken tog på uppdrag av Naturvårdsverket fram en förteckning under 2003 över de arter som bör prioriteras i arbetet med Åtgärdsprogram (ÅGP). Arternas globala och internationella status har liksom den svenska rödlistan haft betydelse vid bedömningen av en arts prioritering. Uppdraget resulterade i följande bedömningar.

365 arter har bedömts som prioriterade. Av dessa behandlas 225 arter i 42 åtgärdsprogram, flera arter i ÅGP med likartad miljö och 140 arter i egna d v s 140 åtgärdsprogram.

Summa : 182 ÅTGÄRDSPROGRAM

127 arter bedöms ha högsta prioritet och omfattar 80 program.

De 365 arterna föreslagna för åtgärdsprogram är ojämnt fördelade över landet. Åtta län – Skåne, Blekinge, Kalmar inkl Öland, Gotland, Halland, Västra Götaland, Östergötland och Uppsala - hyser eller har hyst mer än 100 av arterna (bofasta + utgångna). Skåne har eller har haft 226 av de 365 arterna.

I ett första steg är Naturvårdsverkets målsättning att 68 program (motsvarande 66 av de 80 programmen i ArtDatabankens redovisning) innehållande prioriterade arter skall starta senast 2005.

Naturvårdsverket har under 2003 lämnat uppdrag till fem län – Skåne, Kalmar, Gotland, Halland och Västra Götaland – för att länsvis starta koordineringsarbeten med åtgärdsprogram för hotade arter. Under 2004 kommer landets samtliga län att få uppdrag att medverka i ett nationellt nätverk för att utarbeta åtgärdsprogram. Länsstyrelsen i Skåne har 2003 fått i uppdrag att ta fram åtgärdsprogram för

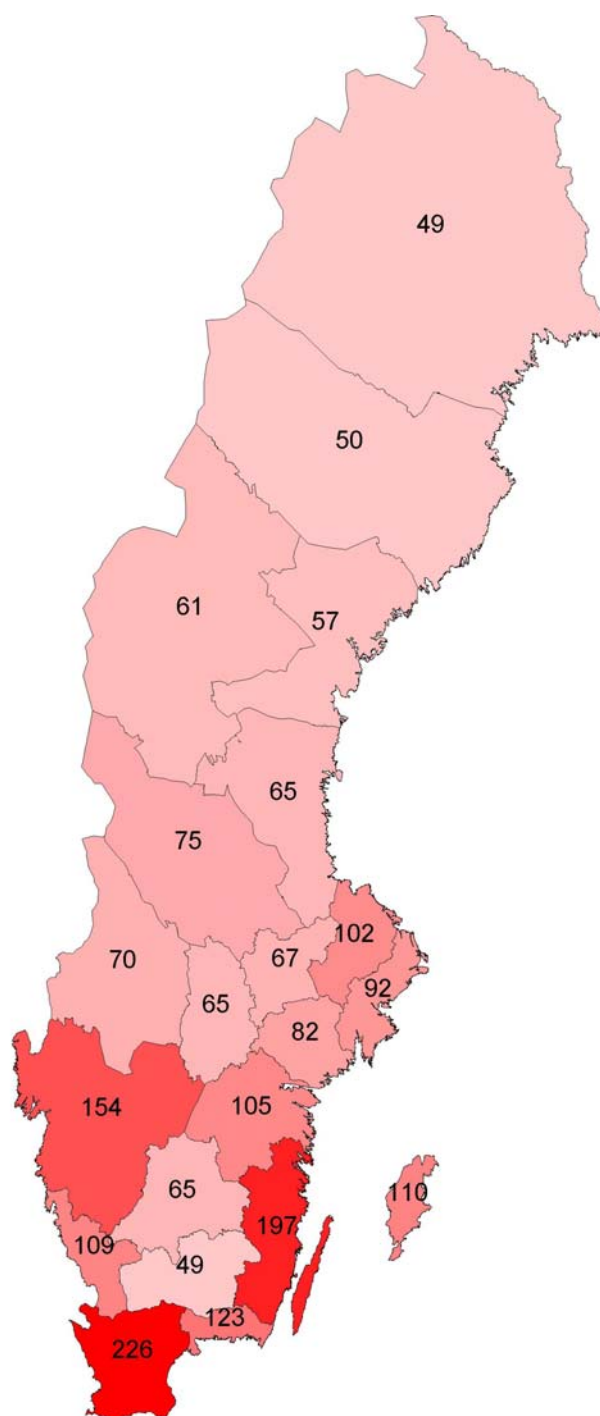
- Jättepraktbagge
- Flikstånds
- Nyckelpigespindel

Uppdrag för att utarbeta Åtgärdsprogram för andra arter, som finns i Skåne, har under 2003 lämnats till andra län. Exempel på sådana arter är Flytsvalting och Småfrossört (Halland) samt Stor ögontröst (Västra Götaland). Detta kräver samordning över länsgränserna och definieras i detta sammanhang som ett koordinationsarbete.

Vid utgången av 2003 gällde att

- 68 nya Åtgärdsprogram planeras t o m 2005, av dessa startade 16 under 2003.
- 27 Åtgärdsprogram har fastställts tidigare, d v s före 2004.
- 20 Åtgärdsprogram (ca) finns sedan tidigare ”på gång”.

Totalt pågår nationellt arbeten med Åtgärdsprogram för cirka 115 arter.

Figur 1. Kartan visar hur många av de 365 arter, som prioriterats för åtgärdsprogram, som förekommer i landets olika län (ArtDatabanken).

Åtgärdsprogram för arter och biotoper som finns i Skåne

I Skåne förekommer 16 av de 26 arter för vilka nationella åtgärdsprogram upprättats. Sandstäpp (åtgärdsprogram 1) har sin huvudutbredning i landet i Skåne.

Fältnocka, klockgroda, lövgroda och lökgroda är arter som enbart förekommer i Skåne i Sverige. Länsstyrelsen medverkar aktivt i genomförandet av både dessa program och andra, särskilt åtgärdsprogram för arter som har en stor del av eller sin huvudförekomst knuten till Skåne.

Nationella åtgärdsprogramms arter och biotoper som finns i Skåne

Sandstäpp

Sandstäpp är knuten till kalkrika sandmarker i östra Skåne, där den har sin huvudutbredning i landet. Vegetationstypen omfattar i Skåne cirka 50 hektar. Sandstäpp är en biotop vars skydd är prioriterat i Natura 2000. Ett stort antal rödlistade arter är knutna till sandstäppens områden. Större delen av sandstäppsarealen är naturreservat, där Länsstyrelsen är naturvårdsförvaltare och ansvarig för skötseln.

Fältnocka

Fältnocka finns på åtta platser i landet och endast i östra Skåne. Arten fanns förr på fler växtplatser. Länsstyrelsen deltar aktivt i Projekt Fältnocka, som syftar till att öka och stärka förekomsten av fältnocka. Projektet leds av Björn Widén, Botaniska institutionen, Lunds Universitet och Länsstyrelsen har under åren 1999 – 2002 redovisat verksamheten i en årsrapport.

Lodjur

Lodjur har ingen fast stam i Skåne men uppträder då och då sällsynt i landskapets norra delar. Lodjuret har sin huvudsakliga utbredning längre norrut i landet. Lodjur uppges ha ynglat i Skåne och lodjur med ungar har iakttagits ett par gånger under de senaste åren.

Tumlare

Tumlare uppträder numera endast mycket sällsynt i Öresund.

Pilgrimsfalk

Pilgrimsfalk inledde 1995 sin första häckning i Skåne sedan 1962 och därefter har ett par häckat varje år inom naturreservatet Kullaberg. Länsstyrelsen har utfärdat tillträdesförbud till området under häckningssäsongen. Pilgrimsfalken påbörjade 2001 häckning i centrala Malmö men äggen var liksom 2002 obefruktade. Häckningsplatserna bevakas och följs av medlemmar i ornitologiska föreningar liksom Projekt Pilgrimsfalk.

Fältpiplärka

Fältpiplärka häckar numera endast i Skåne och Halland. Arten har länge gått starkt tillbaka i båda landskapen liksom i hela västeuropa. Inventeringen av fältpiplärka i Skåne 2001, som initierats av Länsstyrelsen genom Åtgärdsprogrammet, visar att det förekommer ungefär lika många par nu som 1992, totalt cirka 100 par.

Stinkpadda

Stinkpadda, eller strandpadda som den också kallas, finns på åtskilliga platser, främst utmed kusten, från Bohuslän till Småland. Arten har gått starkt tillbaka i Skåne men pågående försök att gynna arten har slagit väl ut. Länsstyrelsen har i nära samarbete med bland annat Naturvårdsverket, WWF, Kristianstads Vattenrike, Lunds kommun, militära myndigheter och enskilda lyckats anlägga flera nya vatten, som arten omgående tagit i anspråk och där reproduktion ägt rum. Cirka 1000 djur beräknas finnas i Skåne.

Klockgroda

Klockgrodan försvann från landet och Skåne 1960 och återinfördes i Skåne under 1970-talet. Klockgroda, som är en globalt hotad art, finns idag på mer än 20 platser i landskapet och är under spridning. Individantalet har fördubblats årligen mellan 2000 och 2002. Cirka 800 djur fanns år 2002 i Skåne. Åtgärdsprogrammet genomförs under ledning av Claes Andrén, Göteborg.

Grönfläckig padda

Grönfläckiga paddan har sin huvudsakliga naturliga förekomst i landet på två-tre lokaler i sydvästra Skåne. Huvudpopulationen om cirka 100 djur finns i Malmö. Samtliga platser i Skåne ingår i områden som regeringen har anmält till Natura 2000. Åtgärdsprogrammet genomförs under ledning av Claes Andrén, Göteborg i samarbete med bland annat djurparken Nordens Ark. Utplanteringar av arten har resulterat i ett återfynd under 2002; i naturreservatet Högaborg. Arten visar en minskande tendens.

Lövgroda

Lövgroda förekommer i Sverige endast i Skåne. Lövgrodan har sedan 1980-talet kontinuerligt ökat i antal till följd av milda vintrar och aktiva landskapsvårdande åtgärder till gagn för våtmarkskrävande arter. Länsstyrelsen, som har ansvar för genomförandet av åtgärdsprogrammet, har tillsammans med andra myndigheter, universitet och enskilda arbetat aktivt för att förbättra förutsättningarna för arten och genomför inventeringar för att följa artens utbredning och expansion samtidigt som allmänheten informeras. Som ett resultat av genomförda inventeringar har man uppskattat att beståndets storlek vuxit från cirka 8000 till mer än 25 000 individer under den senaste 20-årsperioden.

Lökgroda

Lökgroda förekommer enbart i Skåne. Arten har gått mycket starkt tillbaka och endast få lokaler har livskraftiga bestånd. Totalt har man uppskattat att det idag finns cirka 1000 djur. Länsstyrelsen har låtit kartlägga förekomsten och resultatet presenterades 1998 som rapporten ”Projekt Lökgroda 1993-1996”, som ligger till grund för gällande åtgärdsprogram. Länsstyrelsen, som har ansvar för genomförandet av programmet, har vidtagit åtgärder för att förbättra artens förutsättningar att överleva långsiktigt.

Mal

Mal inplanterades av WWF i Helge å i Kristianstads Vattenrike i början av juni 1999, där arten tidigare förekommit naturligt. Under 2001 konstaterades att malen reproducerat sig i området. Det finns icke bekräftade uppgifter om förekomst av mal i andra delar av Helgeåns vattensystem. Planer finns på utsättningar i dessa områden bl.a. Vieån och Verumsån. Mal finns på ytterligare några platser i landet.

Gröngöling

Gröngölingen förekommer tämligen allmänt i åar och bäckar inom sex vattensystem i Skåne. Bestånden har stärkts i dessa vattensystem allt eftersom vattenkvaliteten förbättrats. Spridning till andra vattensystem kan komma att ske, om det kan påvisas att arten förekommit där tidigare.

Sandkrypare

Sandkryparen förekommer i olika tätheter i fyra vattensystem i Skåne. I vissa är den mycket allmän, i andra finner man mer enstaka fiskar. Utanför lektiden uppträder arten på vitt skilda miljöer från starkt strömmande vatten till eutrofa sjöar. Spridning till andra vattensystem kan komma att ske, om det kan påvisas att arten förekommit där tidigare.

Nissöga

Nissögat har i Skåne konstaterats i fyra sjöar, Oppmannasjön, Ivösjön, Levrasjön och Krageholmssjön samt i Svartån som avvattnar Krageholmssjön. Undersökningar av bestånden i dessa sjöar har genomförts under de senaste åren och bestånden bedöms som livskraftiga, men med en relativt kraftig variation mellan olika lokaler. Länsstyrelsen avser att följa beståndsutvecklingen för nissöga i dessa tre vattenområden.

Flodkräfta

Flodkräfta finns endast kvar i ett fåtal av länets sjöar. Länsstyrelsen har beslutat om att avsätta ca 10 mindre områden som skyddsområden för flodkräfta för att bevara arten i länet. Inom områdena kommer insatser att kunna genomföras för att bevara flodkräftan. I tre sjöar i länet är projekt igång för att återetablera flodkräftan.

Läderbagge

Läderbagge är knuten till områden med lång kontinuitet med gamla ihåliga träd, främst ekar. Skalbaggen förekommer på 13 platser i Skåne och är känd från 190 platser i landet, från Skåne i söder till Mälardalen i norr (Antonsson, K. 2001. Läderbaggen i Sverige 2001 – status och utbredning. Rapport 2001:12 Länsstyrelsen i Östergötland, Linköping). Länsstyrelsen medverkar i arbetet med att genomföra Projekt Läderbagge, bland annat genom att vidta åtgärder för skydda och bevara områden med ekträd av särskild betydelse för läderbaggen.

Flodpärlmussla

Flodpärlmusslan är idag i Skåne känd från ett fåtal platser i fem vattendrag, som ingår i tre vattensystem; Rönne å, Helge å och Skräbeån. Arten har gått starkt tillbaka i Skåne liksom i hela Europa. Musslan är beroende av tillgång på god vattenmiljö liksom laxöring, som utgör värd fisk för musslans parasitiska larver. Flodpärlmussla är en Natura 2000-art och omfattas också av Bernkonventionen. Länsstyrelsen håller på att kartlägga artens utbredning i Skåne.

En viktig uppgift i samhället är att bevara biologisk mångfald, däribland landets växt-, svamp- och djurarter samt deras livsmiljöer. Detta betonas bland annat i de femton nationella miljö kvalitetsmålen. Vissa arter och biotoper är så hotade eller kräver så speciella åtgärder att deras överlevnad inte kan säkras enbart genom allmän naturvårdshänsyn eller bildande av naturreservat. Naturvårdsverket har för några av dessa fastställt särskilda nationella åtgärdsprogram. Programmen är tidsbegränsade och planeras att förnyas i takt med att nya erfarenheter vinnas.

Denna rapport redovisar uppgifter om de arter och biotoper i Skåne för vilka det finns nationellt fastställda åtgärdsprogram.